

محاسبه کاربردی ارث

(به تفکیک اموال منقول و غیر منقول)

www.ketab.ir

تقریظ: دکتر روشنعلی شکاری

مقدمه: محمود تفکریان

ماشاءاله گرامی

مؤلف: فریبرز احمدی

سرنسبسه :	احمدی، فریبرز، ۱۳۲۶ -
عنوان فراربردی :	ارباب، قوانین و احکام
عنوان و نام پدیدآور :	محاسبه کاربردی ارث (به تفکیک اموال منقول و غیرمنقول) / تعریض روشنفعلی شکاری : مقدمه محمود معکریان، مناشایله گرامی : مولف فریبرز احمدی.
مشخصات نشر :	تهران: دانش و فن، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری :	ع، ۲۰۱ ص: جدول.
شابک :	۹۷۸-۹۶۴-۲۹۴۵-۲۶-۹
وضعیت فهرست نویسی :	فبا
موضوع :	ارث - قواس و مقررات - ارباب
موضوع :	حقوق مدنی - ارباب
شماره افزوده :	شکاری، روشنفعلی، ۱۳۲۶ -
شماره افزوده :	تذکیرات محمود ۱۳۲۱ - مقدمه بوس
رده بندی کنگره :	۱۳۹۰ ۲م الف/۹۷۷۷۷۷۷۷
رده بندی دیویی :	۳۲۶/۵۵۰۵۲
شماره کاتالوگ ملی :	۲۲۷۷۵۲۲

انتشارات دانش و فن

نام کتاب : محاسبه کاربردی ارث (به تفکیک اموال منقول و غیرمنقول)

مؤلف : فریبرز احمدی

ناشر : دانش و فن

لیتوگرافی : ترفیج رایانه

چاپ و صحافی : محراب - هدف

طرح روی جلد: عباس تیموری

نوبت و تاریخ چاپ : چاپ اول - ۱۳۹۰

تعداد صفحات : ۳۰۹

تیراژ : ۱۰۰۰ نسخه

شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۴۵-۲۶-۹

قیمت : ۷۰۰۰۰ ریال

« هرگونه الگو برداری و شبیه سازی و یا تهیه نرم افزار تقسیم ارث بر اساس

سبک این کتاب ممنوع بوده و متخلف تحت پیگرد قانونی قرار می گیرد »

دانش و فن : مقابل در اصلی دانشگاه تهران خیابان فخررازی کوچه نیکپور

تلفن : ۶۶۴۱۶۵۶۳ - تلفکس : ۶۶۴۱۹۷۵۵

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةٌ مِّنَ اللَّهِ إِنْ أَلَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ حَكِيمًا (١١)

خداوند در باره فرزندانان به شما سفارش می‌کند که سهم (میراث) پسر، به اندازه سهم دو دختر باشد؛ و اگر فرزندان شما، (دو دختر و) بیش از دو دختر باشند، دو سوم میراث از آن آنهاست؛ و اگر یکی باشد، نیمی (از میراث)؛ از آن اوست. و برای هر یک از پدر و مادر او، یک ششم میراث است؛ اگر (میت) فرزندی داشته باشد؛ و اگر فرزندی نداشته باشد، و (تنها) پدر و مادر از او ارث برند، برای مادر او یک سوم است (و بقیه از آن پدر است)؛ و اگر او برادرانی داشته باشد، مادرش یک ششم می‌برد (و پنج ششم باقیمانده، برای پدر است). (همه اینها)، بعد از انجام وصیتی است که او کرده، و بعد از ادای دین است. شما نمی‌دانید پدران و مادران و فرزندان، کدامیک برای شما سودمندترند! این فریضه الهی است؛ و خداوند، دانا و حکیم است. (١١)

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكَنَّ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوْ امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتُ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرِ مُضَارٍّ وَصِيَّةٌ مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ (١٢)

و برای شما، نصف میراث زنانان است، اگر آنها فرزندی نداشته باشند؛ و اگر فرزندی داشته باشند، یک چهارم از آن شماست؛ پس از انجام وصیتی که کرده‌اند، و ادای دین (آنها)، و برای زنان شما، یک چهارم میراث شماست، اگر فرزندی نداشته باشید؛ و اگر برای شما فرزندی باشد، یک هشتم از آن آنهاست؛ بعد از انجام وصیتی که کرده‌اید، و ادای دین. و اگر مردی بوده باشد که کلاله (خواهر یا برادر) از او ارث می‌برد، یا زنی که برادر یا خواهری دارد، سهم هر کدام، یک ششم است (اگر برادران و خواهران مادری باشند)؛ و اگر بیش از یک نفر باشند، آنها در یک سوم شریکند؛ پس از انجام وصیتی که شده، و ادای دین؛ بشرط آنکه (از طریق وصیت و اقرار به دین)، به آنها ضرر نرزد. این سفارش خداست؛ و خدا دانا و بردبار است. (۱۲)

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنْ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَاتَتْهُ
أَخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ تَرَكْتُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ
فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلَّذَكَرِ مِثْلُ حَظِّ
الْأُنثَىٰ يَبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (۱۷۶)

از تو (در باره ارث خواهران و برادران) سؤال می‌کنند، بگو:
« خداوند، حکم کلاله (خواهر و برادر) را برای شما بیان می‌کند: اگر
مردی از دنیا برود، که فرزند نداشته باشد، و برای او خواهری باشد،
نصف اموالی را که به جا گذاشته، از او (ارث) می‌برد؛ و (اگر خواهری
از دنیا برود، و ارث او یک برادر باشد)، او تمام مال را از آن خواهر به
ارث می‌برد، در صورتی که (میت) فرزند نداشته باشد؛ و اگر دو خواهر
(از او) باقی باشند دو سوم اموال را می‌برند؛ و اگر برادران و خواهران
با هم باشند، (تمام اموال را میان خود تقسیم می‌کنند؛ و) برای هر
مذکر، دو برابر سهم مؤنث است. خداوند (احکام خود را) برای شما
بیان می‌کند تا گمراه نشوید؛ و خداوند به همه چیز داناست. » (۱۷۶)

علائم، نشانه‌ها و اختصارات، برگردان فارسی بعضی از واژه های عربی	
ق.م	قانون مدنی
ق.م.م	قانون مالیاتهای مستقیم
ق.ا.ح	قانون امور حسبی
آ.م.۲۹۹	آئین نامه ماده ۲۹۹ قانون امور حسبی
ق.ا.ح	
ق.ث	قانون ثبت
آ.ق.ث	آئین نامه قانون ثبت
آ.د.ا.ر	آئین نامه دفاتر اسناد رسمی
م.ب.ث	مجموعه بخشنامه های ثبتی
(۱)	تمام ترکه
غ.م	غیر منقول
$\frac{1}{8}$ یا $\frac{1}{4}$	قبل از اصلاح مواد ۹۴۶ و ۹۴۸ ق.م به معنی «بهای ابنیه و اشجار» و پس از اصلاح این مواد در سال ۸۷ به معنی «بهای کلیه اموال غیر منقول است» (در صورت ادای سهم زن این اعداد در جداول لحاظ نمی شوند)
R	قبل از اصلاح مواد ۹۴۶ و ۹۴۸ ق.م به معنی «به استثناء ثمن ربيع اعیان» و پس از اصلاح این مواد در سال ۸۷ به معنی «به استثناء بهای یک چهارم کلیه اموال غیر منقول» است. (در صورت ادای سهم زن R در جداول لحاظ نمی شود)
S	قبل از اصلاح مواد ۹۴۶ و ۹۴۸ ق.م به معنی «به استثناء ثمنیه اعیان» و پس از اصلاح این مواد در سال ۸۷ به معنی «به استثناء بهای یک هشتم کلیه اموال غیر منقول» است. (در صورت ادای سهم زن S در جداول لحاظ نمی شود)
n	حصة اناث از اموال منقول یا غیر منقول
N	حصة ذکور از اموال منقول یا غیر منقول
T	ترکه به تساوی بین وراث تقسیم می شود
t	در صورت تعدد وراث ترکه به تساوی بین آنها تقسیم می شود
ST	ترکه به استثناء ثمنیه اعیان و به تساوی بین وراث تقسیم می شود. (بشرح توضیح ردیف S)
St	در صورت تعدد وراث ترکه به استثناء ثمنیه اعیان بین آنها و به تساوی تقسیم می شود. (بشرح توضیح ردیف S)

بیان مسئله

تاکنون تقسیم ارث بیشتر از جنبه تئوری مد نظر قرار گرفته و بصورت کلاسیک ارانه گردیده و آنگونه که شایسته است از جنبه عملی و کاربردی ارانه نشده است. دوم آنکه لازم است تقسیم ارث به گونه ای مورد توجه قرار گیرد تا افرادی که مسؤولیت تقسیم ارث را بر عهده دارند، آگاه باشند که عدم تسلط به « فن تقسیم ارث » در مواردی موجبات تضییع حق بعضی از وراث را به نفع بعضی دیگر فراهم خواهد نمود.

در نتیجه مسائل ارث را باید از دو دیدگاه بررسی نمود: یکی تعیین اشخاصی که ارث می‌برند با تعیین میزان سهم آنها، که این امر با مراجع قضایی است و نتیجه آن صدور گواهی حصر وراثت است و دیگری نحوه تقسیم ارث به نسبت میزان معین شده از اموال موروثی است که از پیچیدگی‌ها و ظرافت‌های خاص خود برخوردار می‌باشد؛ لذا فنی و تخصصی بودن تقسیم ارث بر علماء و اهل فن، پیشکسوتان بزرگوار و همکاران فاضل و صاحبان معرفت و بصیرت، پوشیده نیست.

محمد جواد مغنیه نوشته اند: « خوشحالم از این که در این بخش کتاب^۱ مهم ترین باب از ابواب فقه یعنی باب « ارث » که بالآخرین تأثیر را در زندگی اجتماعی و اقتصادی دارد تقدیم نمایم... »

اهداف

الف- هدف کلی: آنچه که خداوند در آیات ۱۱ و ۱۲ و ۱۷۶ سوره مبارکه نساء از جهت نحوه تقسیم ارث بین وراث بیان فرموده اند را، با استفاده از نظریات حقوقدانان بزرگ مورد بررسی قرار داده ایم تا چگونگی تقسیم ارث و راههای صحیح آن را بصورت عملی و کاربردی ارانه داده باشیم.

ب- اهداف جزئی

- شناخت و احصاء گروه‌های وراث

- نحوه ارث بردن زوجه متوفی با سایر وراث و ظرافت‌های خاص تقسیم ارث بین وراث

به تفکیک اموال منقول و غیر منقول

۱- مغنیه، محمد جواد: احوال شخصیة- دکتر مصطفی جباری، حمید مسجد سرائی- انتشارات ققنوس- چاپ اول اسفند ۱۳۷۹ ص

- همچنین کمک به امر آموزش آکادمیک « نحوه تقسیم ارث » برای دانشجویان عزیز رشته های حقوق و الهیات که این مهم یکی از اهداف بویژه تهیه و تدوین جداول این اثر بوده است.

ضرورت تحقیق

تا بحال اجتماع وراثت به صورتها و حالت های متغیر و منطقی و مختلفی که ممکن است وجود داشته باشند، بطور کامل و جامع ارائه نگردیده و تاکنون تقسیم ارث به سبک این کتاب و به تفکیک اموال منقول و غیر منقول در منابع حقوقی مورد بحث قرار نگرفته است. در هر صورت توجه به وضعیت هر یک از « گروه های وراثت » و میسر شدن امکان مقایسه اختصاص هر یک از فروض ششگانه - که قرآن کریم بدان تصریح دارد و جزو احکام اولیه اسلام می باشد- با توجه به وضعیت هر گروه ارث با گروه یا گروه های دیگر وراثت که ممکن است تعدادی از افراد آن گروه ها با هم مشترک باشند و آشنایی با وراثتی که همیشه به فرض یا به قرابت و یا گاهی به فرض و گاهی به قرابت ارث می برند و حسب مورد از ترکه به آنها رد می شود و یا مشمول حجب نقصانی می شوند، و اینکه این مباحث میزان سهم الارث هر یک از وراثت را حسب مورد در گروه موجود تحت تأثیر قرار می دهد، لزوم تهیه جدولی دو بعدی به شیوه ای بدیع را بیش از پیش در نگارنده تقویت نمود تا بتوان آنچه را که به صورت کلی در قانون مدنی ایران در خصوص تقسیم ارث آمده است با استفاده از نظریات اساتید مسلم و بزرگ علم حقوق ایران با زبان اعداد و ارقام به تصویر کشید و به تبع آن، امکان دسترسی سریع و آسان از جدول با ضریب اطمینان منطبق با قوانین بدون بروز هر گونه اشتباهی برای استفاده کننده مهیا گردد و بجز مسئله ارث « خنثی مشکل » که در قانون مدنی ناگفته های زیادی دارد و نیاز به بررسی فقهی دارد که از حد بضاعت علمی این جانب خارج است، سایر موضوعات مربوط به « تقسیم ارث » به قدر کفایت مورد توجه قرار گرفته است و با توجه به نص صریح ماده ۲ قانون مدنی و تکلیف در « تقسیم ارث » بر اساس مقررات این قانون، سعی و تلاش تدوین کننده بیشتر معطوف به محاسبه حصه اشخاصی است که پس از رسیدگی قضایی بعنوان ورثه تعیین می شوند. چون مطالعه تطبیقی مقررات ارث در قانون مدنی و منابع فقهی در دستور کار نبوده است؛ لذا به طبع در تهیه این اثر از منابع فقهی استفاده نشده و علیرغم اختلاف در منابع فقهی و قانون مدنی در نحوه محاسبه سهم بعضی از وراثت

مانند گروه «زوج و پدر و مادر» که با توجه به قانون مدنی پس از استخراج فرض زوج و مادر به ترتیب به نسبت یک دوم و یک سوم (با فرض بلاحاجب بودن مادر) از کل ترکه، بقیه آن (یک ششم) به پدر داده می شود، در حالیکه از نظر فقهی زوج یک دوم و پدر یک سوم و مادر یک ششم ارث می برند که تفاوت در سهم پدر و مادر از نظر قانون مدنی و فقه تشیع کاملاً مشهود است. البته ناگفته پیداست که حقوقدانان بزرگ ایران در کلیه آثار خود در زمینه «ارث» از منابع فقهی معتبر بهره کافی برده اند و این جانب نیز از معتبرترین آثار حقوقی با موضوع ارث در تهیه این اثر استفاده نموده ام.

روش بررسی^۲

یکی از مباحث مهم و جذاب در آمار و احتمالات، آنالیز ترکیبی (ترکیب، ترتیب و تبدیل) می باشد. مجموعه روش ها و تکنیک هایی که برای شمارش بکار می روند، موضوع آنالیز ترکیبی را تشکیل می دهند و یکی از کاربردهای مهم آن استفاده در برنامه نویسی رایانه ای و الگوریتم هاست. همچنین یکی از موضوعات اساسی در آنالیز ترکیبی اصل های جمع و ضرب است که در عین سادگی اهمیت و کاربرد فراوانی دارند. بعد از این دو اصل، موضوع ترتیب - ترکیب و فاکتوریل است که با استفاده از این موضوعات، گروه های ارث را شناسایی و احصاء نموده ایم. هر چند در این گفتار به لحاظ رعایت ایجاز نمی توان به تمام و کمال روش آماری مورد عمل برای شناسایی هر گروه از گروه های ارث را بیان داشت و از طرفی، به لحاظ فنی بودن موضوع نمی توان آنقدر خلاصه گویی نمود که خواننده محترم چار چوب اصلی نحوه انجام کار را متوجه نشود؛ لذا به صورت خلاصه روش بررسی توضیح داده می شود:

فاکتوریل: در ریاضیات فاکتوریل یک عدد صحیح و مثبت (عدد طبیعی) مانند n با نماد $n!$ نمایش، و به صورت زیر تعریف می شود:

$$n! = n \times (n-1) \times (n-2) \times (n-3) \times \dots \times 1$$

به عنوان مثال $6!$ به این صورت بیان می شود: $6! = 6 \times 5 \times 4 \times 3 \times 2 \times 1 = 720$

۲- روش بررسی بدست آوردن گروه های ارث موضوع مقاله ای بنام «استفاده از اصول آنالیز ترکیبی در تعیین وراث» به قلم این جانب و دوست بسیار عزیزم، جناب آقای سمداله مرادی معاون محترم دفتر بودجه و تخصیص اعتبار قوه قضائیه می باشد که فعلاً به چاپ نرسیده است؛ لذا مشخصات دیگری از مقاله نمی توان ذکر نمود. اما علاقه مندان به این مبحث میتوانند بعداً از طریق اینترنت مقاله فوق را مطالعه فرمایند.

ترکیب: تعداد جایگشت های r شیء انتخاب شده از یک مجموعه با n شیء متمایز ($r \leq n$) بصورت زیر می باشد:

$$P_n^r = \frac{n!}{(n-r)!}$$

در ضمن معنی تمایز این است که مجموعه اشیاء بکار رفته متمایز، و ترتیب قرار گرفتن آن متفاوت باشد.

ترکیب: تعداد روش های انتخاب r شیء از n شیء بطوریکه ترتیب در انتخاب r شیء اهمیت نداشته باشد. یکی از نمادهای نمایش ترکیب $c(n,r)$ میباشد و فرمول آن به صورت زیر است:

$$c(n,r) = \frac{n!}{r! \times (n-r)!}$$

بنابراین در تعیین گروه وراث میتوان مستقیماً با استفاده از فرمول ترکیب گروه های مختلف وراث را تعیین نمود و یا می توان ابتداء با استفاده از روش ترتیب تعداد حالت های مختلف را تعیین و آنگاه با حذف حالت های تکراری یا به عبارتی با استفاده از روش ترکیب تعداد گروه ها را احصاء نمود.

اگر فرض شود زید فوت شده و هدف تعیین گروه های ارث طبقه اول برای او باشد با استفاده از تعریف ترکیب به هدف خود خواهیم رسید. چون طبقه اول ارث « پدر و مادر و اولاد، و اولاد اولاد » می باشد و اولاد اولاد وفق مفاد ماده ۸۸۹ قانون مدنی قائم مقام پدر یا مادر خود می شود، بنابراین اولاد اولاد موضوع بحث نخواهد بود اما چون جنسیت اولاد با هم تفاوت دارد، پس اگر در این بررسی چه طبقه اول ارث را عبارت از پدر و مادر و یک پسر و یک دختر بدانیم و چه فرزندان چند پسر یا چند دختر - یا یک پسر با چند دختر - یا چند پسر با یک دختر برای متوفی موجود باشند در نهایت امر و با توجه به روش کد گذاری، تفاوتی در تعیین گروه وراث و اینکه ترکیب و تعداد فرزندان متوفی چگونه است، وجود نخواهد داشت و علت این امر کدهایی است که برای هر وراث تعیین می شود.

چون گروه وراث طبقه اول ارث عبارت از پدر، مادر، پسر و دختر هستند و تعداد آنها ۴ نفر است، فقط یک حالت ترکیبی برای این گروه وجود دارد.

الف) اگر متوفی دارای ۱ نفر وراث از بین پدر، مادر، (پسر و یا ۱ دختر باشد ۴ حالت بایستی مورد بررسی قرار گیرد:

$$c(4,1) = \frac{4!}{[1! \times (4-1)!]} = 4$$

ب) اگر متوفی دارای ۲ نفر وارث از بین پدر، مادر، افسر و یا دختر باشد ۶ حالت بایستی مورد بررسی قرار گیرد:

$$c(4,2) = 4! / [2! \times (4-2)!] = 4! / (2! \times 2!) = 6$$

ج) اگر متوفی دارای ۳ نفر وارث از بین پدر، مادر، افسر یا دختر باشد ۴ حالت بایستی مورد بررسی قرار گیرد:

$$c(4,3) = 4! / [3! \times (4-3)!] = 4! / 3! = 4$$

د) اگر متوفی دارای ۴ نفر وارث (پدر و مادر و افسر و دختر) باشد ۱ حالت بایستی مورد بررسی قرار گیرد:

$$c(4,4) = 4! / [4! \times (4-4)!] = 1$$

بنابراین پانزده گروه ارث در طبقه اول قابل پیش بینی است که برای هر فرد فوت شده فقط یک گروه از این ۱۵ گروه وجود خواهد داشت. که این گروه ها با در نظر گرفتن کد (b) برای پدر، کد (m) برای مادر، کد (p) برای افسر و برای دختر کد (d) بشرح زیر بدست خواهد آمد: